

Vyhodnocení realizačního projektu záchranného programu užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v ČR v roce 2019

V následujícím přehledu jsou uvedeny aktivity, jejichž realizace byla naplánována na rok 2019 (kurzívou), a doplněny jsou informace o způsobu jejich provedení. Aktivity jsou rozčleněny podle jednotlivých opatření ZP, ke kterým svým charakterem patří. Na realizaci opatření se podíleli: Zamenis, o. s. (Poohří), Mojmír Vlašín, Vladimír Jál a pracovníci CHKO Bílé Karpaty (Bílé Karpaty), Správa NP Podyjí, Blanka Mikátová, Václav Prášek (Podyjí) a Antonín Krása (Povltaví).

3.1 Péče o biotop

Realizační projekt:

3.1.1. Péče o líhniště

Péče o líhniště bude v roce 2019 realizována ve všech 3 oblastech původního výskytu, tedy v Poohří, Podyjí i Karpatech. Největší objem prací bude opět realizován v Poohří, kde by měla být zajištěna průběžná péče (doplňování materiálu, drobné opravy apod.) o 19 líhnišť, jedno až dvě líhniště budou kompletně rekonstruována a péče se bude týkat i 5 kompostérů, které zde byly umístěny v roce 2015 jako možná alternativa k velkým líhništím.

V Podyjí bude zajištěna udržovací péče o 2 existující líhniště.

V Karpatech bude péče zaměřena na 6 stávajících líhnišť a v případě dostatku finančních prostředků budou vybudována 2 další líhniště.

3.1.2. Péče o významné biotopové prvky a migrační koridory

Péče o významné biotopové prvky bude zajištěna zejména v Poohří, kde by mělo být ošetřeno cca 7 lokalit. Práce budou zahrnovat kosení, výřez výmladků dřevin, apod.

V Podyjí bude prováděn výřez vegetace na vybraných lokalitách v režii Správy NP. V případě domluvy s firmou Znovín Znojmo, hospodařící na vinici Šobes, proběhne také očištění zarůstajících zídek na této lokalitě.

V Karpatech jsou pro rok 2019 v rámci tohoto opatření plánovány pouze aktivity související s výstavbou cyklostezky podél toku Vlary mezi Bylnicí a hranicí se Slovenskem, pokud bude zahájena. V takovém případě by měla být realizována kompenzační opatření v podobě výstavby gabionů, ale i zpomalovacích prvků na vybraných úsecích plánované cyklostezky. Tato opatření budou realizována na náklady investora cyklostezky.

Realizace:

3.1.1. Péče o líhniště

Péče o líhniště v Poohří proběhla dle plánu. Byla zajištěna péče (doplnění substrátu, drobné opravy, kosení v okolí) o celkem 17 líhnišť a 5 kompostérů a koncem sezóny byla provedena celková rekonstrukce 2 líhnišť.

V Podyjí byla zajištěna pravidelná péče o líhniště na Novém Hrádku a na Šobesu.

V Karpatech proběhla udržovací péče o 6 líhnišť a 2 nová líhniště byla zbudována (v Bylnici v areálu pily Kloboucké lesní, s.r.o. a ve Svatém Štěpánu pod novým mostem jako kompenzace za užovkami využívané pařezy zničené během výstavby cyklostezky). Jedno líhniště (v lomu pod Okrouhlou) je naopak postupně likvidováno, již od loňského roku je však v jeho bezprostřední blízkosti připraveno líhniště nové.

Finančně byla péče o líhniště zajištěna z prostředků POPFK (Poohří), z prostředků Kloboucké lesní, s.r.o. a prostředků investora nové cyklostezky (Karpaty). Údržba líhniště na Novém Hrádku v Podýjí byla prováděna správcem/průvodcem hradu a na Šobesu Správou NP.

3.1.2. Péče o významné biotopové prvky a migrační koridory

Péče o biotopy byla v Poohří zajištěna dle plánu – bylo realizováno kosení a výřezy na 7 zídkách vedených v databázi pravidelně udržovaných vhodných lokalit, finančně byla péče podpořena z prostředků POPFK.

V Podýjí proběhlo v režii Správy NP několik výřezů vegetace, přičemž některé i v lokalitách častějšího výskytu užovky stromové (např. Hardecká stráň). V některých takových lokalitách byly právě s ohledem na výskyt plazů vyřezaná dřevní hmota a vegetace uloženy na místě do velkých hromad, které mohou být užovkou i dalšími plazy využívány jako úkryt, případně i jako líhniště. Na vinici Šobes bohužel nebylo realizováno očištění zarůstajících zídek, proběhl jen plánovaný výřez v části této lokality nad užovkami nejvíce využívanou částí vinice. Dále je v Podýjí snaha řešit co nejvhodnějším způsobem kosení nivních luk tak, aby to příliš neohrožovalo zdejší vzácné rostliny, hmyz, či plazy. Pro užovku stromovou představuje nebezpečí především celoplošná seč takových luk, potenciálně může být hrozbou i balíkování usušené trávy.

V Karpatech byla zahájena stavba dalšího úseku plánované cyklostezky mezi Bylnicí a hranicí se Slovenskem. Průběžně tedy byl prováděn předem domluvený biologický dozor a koncem sezóny byla realizována i avizovaná kompenzační opatření (gabiony, zpomalovací prvky na vybraných úsecích trasy a jedno líhniště). Kompenzační opatření byla provedena na náklady investora stavby.

3.2 Péče o druh

Realizační projekt:

3.2.1. Ochrana jedinců při údržbě příkopů u silnic

V Poohří budou dle potřeby během sezóny 2x až 3x po dohodě se silničáři provedeny odchyty hadů před sekáním v příkopech podél hlavní silnice E442 a jejich následné vypuštění do stejných míst.

3.2.2. Ochrana jedinců při migraci přes silniční komunikace

V Poohří bychom v roce 2019 chtěli zajistit celkovou rekonstrukci bariér na hlavní silnici E442, realizace bude podmíněna dostatkem finančních prostředků.

V Bílých Karpatech bude i nadále v rámci monitoringu sledována úmrtnost hadů na komunikaci I/57 ve Vlárském průsmyku, kde byla v některých předchozích letech zaznamenána vyšší úmrtnost.

V Podýjí bude v rámci monitoringu sledována úmrtnost hadů na rizikových úsecích cyklostezek. Hledání vhodné varianty řešení je bohužel velmi komplikované, a proto v roce 2019 zatím neočekáváme realizaci konkrétních aktivních opatření.

Realizace:

3.2.1. Ochrana jedinců při údržbě příkopů u silnic

V Poohří byly provedeny během sezóny celkem jednou po dohodě se silničáři odchyty hadů před sekáním v příkopech podél hlavní silnice E442 a jejich následné vypuštění do stejných míst.

3.2.2. Ochrana jedinců při migraci přes silniční komunikace

V Poohří byla nadále sledována funkčnost bariér, nadměrná mortalita plazů naštěstí nebyla zjištěna. Přesto je jasné, že bariéra bude v blízké době potřebovat zásadnější opravu či obnovu.

Problémový úsek silnice I/57 ve Vlárském průsmyku byl v roce 2019 v rámci monitoringu pravidelně kontrolován, nebyl nalezen žádný přejetý jedinec užovky stromové, pouze jedna užovka obojková, jedna užovka hladká a jedna ještěrka obecná. Mortalita zaznamenaná v roce 2019 tedy nebyla příliš vysoká, obdobně jako v předchozím roce.

V Podyjí je na cyklostezkách několik úseků, jež jsou pro plazy rizikové, nejvýznamnější je stezka přes vinici Šobes. V roce 2019 bylo v rámci monitoringu na těchto úsecích nalezeno celkem 14 přejetých užovek stromových (z toho 8 mlád'at). Bylo zde přejeto i dalších 12 hadů (vesměs juvenilních) ve třech druzích.

3.3 Monitoring

Realizační projekt:

3.3.1. Monitoring biotopů

Monitoring biotopů podle metodiky záchranného programu proběhne v Poohří, Podyjí i Karpatech, kde ale bude i nadále touto metodikou monitorována pouze oblast ve Vlárském průsmyku a jeho okolí.

3.3.2. Monitoring líhnišť

Monitoring líhnišť bude nadále probíhat ve zjednodušené formě zavedené v roce 2014 (3 návštěvy každého líhniště během sezóny, zaměřené na nejdůležitější období z hlediska reprodukce, tj. páření, kladení vajec a líhnutí mlád'at).

3.3.4. Sběr doplňujících údajů o výskytu užovky stromové

V Podyjí bude pokračovat sledování okrajové oblasti Vranovské přehrady prostřednictvím šesti linií monitorovacích fólií, které byly využívány už v loňském roce.

3.3.5. Sběr základních dat v oblasti Karpat

V roce 2019 bude pokračovat i sledování lokalit v oblasti širšího Hrozenkovska, a to stejnou metodikou, jakou je prováděn od roku 2016 (tzn. s využitím monitorovacích plachet a jejich pravidelnými návštěvami). Toto sledování se bude týkat oblasti katastrů 5 obcí: Starý Hrozenkov, Vápenice, Vyškovec, Lopeník a Březová.

3.3.6. Ověřování potenciálních lokalit výskytu užovky stromové v ČR

I v roce 2019 bude toto opatření - vzhledem k objevení životaschopné populace v oblasti - věnováno především monitoringu ve středním Povltaví, v oblasti Štěchovické přehrady. Sledování by mělo proběhnout v obdobném rozsahu jako v loňském roce, se snahou ověřit úspěšnou reprodukci a pokud možno upřesnit dosud zjištěné údaje o rozsahu užovkou obývaného území a celkové velikosti místní populace.

Realizace:

3.3.1. Monitoring biotopů

Monitoring biotopů proběhl dle plánu a byl finančně zajištěn z prostředků POPFK a rozpočtu AOPK ČR pro monitoring druhů.

V Poohří bylo sledováno celkem 51 biotopů a dle stanovené metodiky provedeno 309 návštěv, z nichž 32 % bylo pozitivních a celkový počet zaznamenaných jedinců užovky stromové činil 132. V rámci dlouhodobého monitoringu biotopů v oblasti byl rok 2019 dle komplexního hodnocení různých sledovaných parametrů vyhodnocen jako čtvrtý nejúspěšnější z celkem již jedenácti hodnocených let v řadě. Podrobnosti jsou k dispozici ve zprávě „Monitoring biotopů užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v Poohří v roce 2019“.

V Podyjí bylo sledováno celkem 20 biotopů a provedeno 134 návštěv, z nichž 38 % bylo pozitivních. Bohužel vzhledem k vytíženosti Správy NP nebylo pravidelně sledováno 9 dalších lokalit, které byly do monitoringu doplněny v předchozím roce. Srovnání s rokem 2018 proto není zcela na místě, nicméně dle dosavadních dlouhodobých výsledků monitoringu lze populaci užovky stromové v Podyjí považovat za stabilní.

V Bílých Karpatech bylo dle plánu v oblasti Vlárského průsmyku sledováno 10 biotopů/lokalit. Celkem bylo zaznamenáno 68 jedinců užovky stromové (z toho 34 dospělců, 4 subadulti, 23 mlád'at a 7 svleček). Zajímavé je, že v roce 2019 pocházelo méně nálezů z lokalit, kde byly dříve užovky nacházeny v hojném množství a naopak některá dříve méně úspěšná místa vykazala vyšší frekvenci nálezů. Částečně to mohlo být způsobeno zvýšeným rušením v blízkosti některých dříve úspěšných lokalit (výstavba cyklostezky, intenzivnější manipulace se dřevem v dřevoskladu). Obecně lze populaci v této oblasti na základě již mnohaletého sledování označit za stabilní. Podrobnosti jsou k dispozici ve zprávě „Monitoring užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v oblasti Vlárského průsmyku (CHKO BK) – 2019“.

3.3.2. Monitoring líhnišť

I monitoring líhnišť proběhl v roce 2019 dle plánu, finančně byl zajištěn společně s monitoringem biotopů.

V Poohří bylo sledováno celkem 31 líhnišť, na 21 z nich byly zaznamenány nálezy dospělých či subadultních jedinců, na 7 nálezy juvenilních jedinců či vajec, na 1 líhništi bylo pozorováno páření a na 1 jiném líhništi novorozená mlád'ata. Na 7 líhništích pak bylo nalezeno celkem 182 zbytků vaječných slupek, z nichž 179 bylo úspěšně vylíhnutých. To vše svědčí o funkčnosti a hojném využívání budovaných líhnišť užovkou stromovou (ale i obojkovou – nalezeno mj. i 149 vaječných slupek tohoto druhu). Podrobnosti jsou shrnuty ve zprávě „Výzkum reprodukce užovky stromové (*Zamenis longissimus*) v Poohří v roce 2019“.

V Podyjí bylo sledováno celkem 6 dříve zbudovaných líhnišť, 2 komposty (Nový Hrádek, kompost v Havraníkách) a hromada složené zeminy v areálu lesní správy NP Podyjí. Na všech líhništích byli pozorováni dospělí jedinci, v několika případech bylo pozorováno i páření. Vaječné obaly (13) a mlád'ata užovky stromové (2) byly podobně jako v loňském roce zjištěny pouze na líhništi na Novém Hrádku. Rozmnožování užovky stromové nebylo zaznamenáno ani na kompostu v Havraníkách. Kompost prošel v roce 2019 přeměnou. Část byla odvezena, ale znovu byl organickým materiálem různého původu doplněn. Na kompostu na Novém Hrádku a v hromadě zeminy v areálu lesní správy bylo zaznamenáno úspěšné rozmnožení užovky obojkové. Na cestě u lesní správy však bylo nalezeno mládě užovky stromové, i ty se tedy v blízkém okolí rozmnožují, může se však jednat o individuálně uložené snůšky mimo areál správy.

V Bílých Karpatech bylo sledováno 10 líhnišť, celkem na nich bylo nalezeno 19 jedinců užovky stromové (1 dospělec a 18 juvenilů). Velkým úspěchem byl nález 18 novorozených mlád'at a 131 vaječných slupek koncem září na dosluhujícím líhništi v lomu

pod Okrouhlou, z kterého byl zbylý organický materiál přesouván do nového líhniště zbudovaného hned vedle. Zhruba čtvrtina nalezených vaječných slupek pocházela s největší pravděpodobností už z roku 2018, možná i 2017. Jedná se tedy o potvrzení úspěšné reprodukce na líhništi i pro předchozí sezóny, kdy takovéto důkazy zatím chyběly. Je patrné, že negativní výsledek podzimního prohledávání líhnišť nemůže být považován za 100%, neboť při daných rozměrech je téměř nemožné je zkontrolovat celé a existuje poměrně vysoká pravděpodobnost přehlédnutí vaječných slupek. Z dalších druhů byli v líhništích nalezeni 4 jedinci užovky hladké, 1 jedinec užovky obojkové a 1 jedinec slepýše.

3.3.4. Sběr doplňujících údajů o výskytu užovky stromové

V Podyjí pokračovalo dle plánu v sezóně 2019 sledování potenciálně vhodné oblasti Vranovské přehrady prostřednictvím šesti linií monitorovacích fólií, finančně byla tato akce zajištěna z prostředků AOPK ČR na sledování druhů. Stejně jako v předchozím roce to však žádné záznamy o užovce stromové nepřineslo. Výskyt v této okrajové části přiléhající ze západu k rozšíření v NP Podyjí tak zatím nebyl prokázán.

3.3.5. Sběr základních dat v oblasti Karpat

V Bílých Karpatech pokračoval také monitoring v oblasti Hrozenkovska metodikou použitou již v několika předchozích letech, finančně byl tento monitoring zajištěn z prostředků AOPK ČR na sledování druhů. Průzkum s využitím monitorovacích fólií probíhal v pěti katastrech obcí Březová, Lopeník, Vápenice, Starý Hrozenkov a Vyškovec. Celkem bylo zaznamenáno 39 jedinců užovky stromové (28 dospělců, 3 subadulti, 4 mláďata, 4 svlečky), přičemž výskyt druhu byl potvrzen ve všech sledovaných katastrech kromě katastru obce Březová. Jedná se o výrazně vyšší počet než v předchozím roce, kdy však panovaly během sezóny dosti nestandardní klimatické podmínky (extrémní vedra a sucho). Během průzkumu byly evidovány i nálezy jiných druhů plazů a obojživelníků, podrobnosti jsou k dispozici v závěrečné zprávě „Monitoring výskytu užovky stromové a jiných plazů a obojživelníků na Hrozenkovsku 2019“.

3.3.6. Ověřování potenciálních lokalit výskytu užovky stromové v ČR

Pokračovalo i podrobnější sledování recentně objevené populace ve středním Povltaví, finančně zajištěné z prostředků AOPK ČR pro monitoring druhů. Nejintenzivněji bylo opět sledováno doposud známé centrum výskytu užovek stromových v oblasti, kterým je především osada V Zahrádkách, byly však navštíveny i další přilehlé osady a potenciálně vhodné lokality. V rámci vlastního sledování byl zaznamenán výskyt pouze 3 jedinců užovky stromové (z toho ve dvou případech se bohužel jednalo o mrtvé mláďě), díky komunikaci s místními chataři se však podařilo získat dalších 14 údajů o výskytu tohoto druhu v oblasti. Oproti předchozím sezónám pochází všechny letošní nálezy z osady v Zahrádkách a jejího bezprostředního okolí, což poukazuje na to, že okolní osady a lokality jsou opravdu spíše okrajové. Zajímavé jsou i dva nálezy přímo z lesních porostů, dosud spíše ojedinělé. Zároveň byly sbírány i údaje o výskytu dalších druhů plazů a obojživelníků, podrobnosti jsou k dispozici ve „Zprávě z výzkumu populace užovky stromové v Povltaví v roce 2019“.

3.4 Výzkum

Realizační projekt:

3.4.1. Výzkum reprodukce

V Poohří bude tato problematika řešena v rámci monitoringu líhnišť (viz opatření 3.3.2), a to v návaznosti na doposud prováděný výzkum.

3.4.3. Získávání doplňujících údajů o ekologii druhu a mezidruhových vztazích

I v roce 2019 bude v Poohří pokračovat spolupráce s myslivci při hubení nepůvodních šelem (zejména mývala severního). Myslivci budou i nadále motivováni zástřeplným a budou využívány i speciální pasti.

Realizace:

3.4.1. Výzkum reprodukce

V rámci monitoringu líhnišť v Poohří byly v roce 2019 dle plánu instalovány datalogery pro sledování teplot do 5 líhnišť. Během sezóny však nečekaně došlo k vybití baterií, které nebylo včas odhaleno, a proto bohužel z tohoto roku nejsou k dispozici relevantní data. Vzhledem k poměrně stabilním výsledkům z předchozích 10 let však nebyly očekávány žádné překvapující údaje. Co se týče vlastní reprodukce, v roce 2019 bylo na konci sezóny převrstveno 15 líhnišť, přičemž na 7 líhništích bylo nalezeno celkem 182 vaječných slupek užovky stromové, z nichž 179 bylo úspěšně vylíhnutých. To je sice méně než v předešlých letech, velmi pozitivní je však vysoká úspěšnost líhnutí. Podrobnosti jsou k dispozici ve zprávě k monitoringu líhnišť (viz výše).

3.4.3. Získávání doplňujících údajů o ekologii druhu a mezidruhových vztazích

V oblasti Poohří pokračovala i v roce 2019 likvidace mývalů severních, jakožto nepůvodních šelem a potenciálních predátorů užovky stromové. Finančně byla tato aktivita podpořena z prostředků POPFK. Kombinací přímého odlovu ve spolupráci s místním honebním společenstvem a nájemcem honitby a využitím speciálních živochytných pastí bylo usmrceno celkem 31 mývalů, což je o jednoho více než v předchozím roce. Podrobnosti jsou k dispozici v závěrečné zprávě „Likvidace nepůvodních predátorů v rámci realizace záchranného programu užovky stromové v Poohří v roce 2019“.

3.5 Výchova a osvěta

Realizační projekt:

3.5.1. Informační tabule

V roce 2019 by měla být vyrobena a instalována další informační tabule v oblasti Bílých Karpat.

3.5.2. Informační materiály

Na rok 2019 je plánováno zhotovení omalovánkového komiksu o užovce stromové, který by mohl být následně využíván jako propagační materiál ve všech oblastech výskytu tohoto druhu.

Měla by pokračovat i distribuce informačních letáků a podtáček (dle jejich zásob) v podstatě ve všech oblastech výskytu užovky stromové.

3.5.3. Poradenství

V Poohří, Bílých Karpatech a v Povltaví bude našimi lokálními spolupracovníky poskytováno místním obyvatelům poradenství ohledně spolužití s užovkou tak, aby ji podporovali a nikoliv jí škodili.

V Poohří bude dále fungovat infocentrum otevřené v roce 2015, kde mohou návštěvníci získat potřebné informace ze života užovky stromové nebo spatřit všechny druhy našich hadů.

Realizace:

3.5.1. Informační tabule

V roce 2019 byla díky finanční podpoře z Nadace Veronica instalována nová informační tabule o užovce stromové v obci Žitková.

3.5.2. Informační materiály

Omalovánkový komiks nebyl v roce 2019 připraven, s jeho zhotovením se počítá pro příští roky. Distribuce dostupných informačních materiálů ve všech oblastech, v Poohří pak především prostřednictvím infocentra v Osvinově, bylo realizováno v průběhu sezóny dle zásob a při vhodných příležitostech.

3.5.3. Poradenství

Standardně bylo realizováno i poradenství v oblastech Bílých Karpat, Poohří a Povltaví (osobní jednání s místními obyvateli či chataři při provádění monitoringu či péče o líhniště a biotopy, poradenství prostřednictvím emailů či telefonicky, v Poohří fungování infocentra).

V Bílých Karpatech byly mj. v průběhu sezóny uspořádány také dvě tzv. vycházky za hady pro veřejnost, kterých se zúčastnilo celkem cca 65 lidí. Dále proběhla i jedna přednáška pro základní školu Horní Lideč, které se zúčastnilo až 85 žáků.

Shrnutí realizace ZP v roce 2019:

Většina plánovaných aktivit v rámci ZP byla v roce 2019 úspěšně realizována. K nejdůležitějším patřila opět opatření zaměřená na přímou péči (o líhniště a biotopy) a na monitoring, který nám průběžně vypovídá o stavu jednotlivých populací užovky stromové v ČR. Výsledky monitoringu byly v letošním roce opět pozitivnější než v roce předchozím, což potvrzuje domněnku, že horší výsledky v roce 2018 byly do značné míry způsobeny extrémním suchem a velkými vedry. Populace v jednotlivých oblastech jsou dle našeho názoru stále stabilní a životaschopné, byť v některých oblastech částečně závislé na péči o přirozené i uměle vytvořené vhodné biotopy.